

Ze zahraničí

stockholmské sympozium s udílením ceny za kriminologii

PhDr. Šárka BLATNÍKOVÁ, PhDr. Martin CEJP, CSc., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha

V červnu 2008 proběhlo sympozium pořádané u příležitosti udílení Stockholmské ceny za kriminologii. Pořadatelem byla Mezinárodní kriminologická společnost (ICS) spolu se Švédskou národní radou pro prevenci kriminality (BRA) a Universitou Stockholm. Stockholmská cena za kriminologii¹ byla zřízena z iniciativy Mezinárodní kriminologické společnosti a švédského ministerstva spravedlnosti v roce 2005. Akce probíhala v prostorách Stockholmské univerzity.

Stockholmskou cenu za kriminologii pro rok 2008 převzali prof. David Olds a dr. Jonathan Shepherd. Slavnostní předání již tradičně proběhlo v reprezentativních prostorách stockholmské radnice. V letošním roce byla cena za kriminologii laureátům slavnostně předána členem švédské královské rodiny - princeznou Christinou (královna sestra, paní Magnuson).

David Olds je profesorem pediatrie, psychiatrie a preventivní medicíny, ředitel Centra pro prevenci a výzkum pro rodinu a dítě při univerzitě v Coloradu (University of Colorado Health Sciences Center) a Centra v Denveru v USA. Je odborníkem působícím v oblasti prevence rizikového chování a tvůrcem programu určený pro mladé matky v průběhu těhotenství a v poporodním období. Zasloužil se o rozvoj efektivní strategie v oblasti předcházení týrání a nežádoucího zacházení s dětmi a následnému vzniku delikventního jednání. Jeho

¹ více informací o této ceně je publikováno na www.criminologyprize.com; www.criminologysymposium.com

přístup představuje strategii založenou na důkazech (evidence-based) a tato raná prevence spočívá v přímé intervenci uvnitř rodiny. Vyškolené a akreditované zdravotní sestry navštěvují těhotné ženy především ze sociálně znevýhodněných (rizikových) oblastí a učí je nejen péči o dítě, ale fungují také jako sociální opora. Pomáhají rodičům rozvíjet jejich rodičovské dovednosti. Cílem je zamezit možnému násilí na dětech i tomu, aby se u dětí rozvíjelo problémové (antisociální) chování. Spadá sem také prevence špatného intelektuálního rozvoje dětí redukce nežádoucích vzorců špatné péče o děti a také včas identifikovat poporodních deprese u mladých matek. Dochází také ke zlepšení vazby mezi rodiči a dětmi. Oldsův model je označen jako ověřený, tzn., že byly prokázány preventivní účinky na pozdější delikventní chování. Efektivita této preventivní strategie byla empiricky ověřena - prokázáno snížení kriminálního chování mladých lidí a nižší míry zatčení mezi mladými matkami, které v USA programem prošly (ve srovnání s kontrolní skupinou mladých matek, které do programu zapojeny nebyly). V současné době je tento program znám jako Nurse Family Partnership. Pozornost zasluhuje i skutečnost, že David Olds svůj program neustále zdokonaluje a v současné době rozšiřuje jeho působnost do evropského prostředí. Nedávno se rozběhly další ověřovací testy účinnosti programu v Německu, Rakousku a ve Velké Británii.

Dr. **Jonathan Shepherd** působí na Cardiffské univerzitě na katedře lékařství (orální a maxilofaciálními chirurgie). Jeho přínos je zasazen do oblasti prevence násilného kriminálního chování. Pracoval na několika badatelských úkolech zaměřených na rozsah a charakter násilné kriminality a účastnil se na tvorbě a vývoji programů prevence úrazů. Jeho aktivity pokrývají také oblast poskytování pomoci obětem násilí; práce s posttraumatickou stresovou poruchou (Domestic Violence a Victims Crime Act). Ve výzkumu násilného chování dr. Shepherd

společně s kolegy z Cardiffské university (Violence and Society Research Group) vycházel ze statistik nasbíraných na pohotovosti fakultní nemocnice z let 1999-2005. Distribuce a trendy míry násilné kriminality (napadení) tak vycházejí nejen z policejních záznamů či viktimologických průzkumů, ale také z dat z pohotovosti (většina (95%) dospělých osob, které po napadení vyhledají ošetření, učiní tak na pohotovosti; nižší podíl se předpokládá u oběti domácího násilí). Dr. Shepherd vytvořil a testoval efektivní strategie zaměřené na snížení vzniku poranění obličeje, ke kterým dochází při hospodských či pouličních rvačkách., kde je častým nástrojem (zbraní) poranění rozbité sklo (sklenice, lahve). Sklářský průmysl ve Velké Británii na jejich podnět přešel na výrobu tvrzeného/vyztuženého skla. Podílel se také na aktivním zapojení komunity v oblasti prevence a tato pojetí bylo replikované jako národní strategie vládou Velké Británie (Crime a Disorder Act).

Třídenního Stockholmského kriminologického sympozia, jehož součástí bylo předávání ceny, se zúčastnilo pět set odborníků z třiceti zemí všech kontinentů. Odborný program sympozia byl strukturován do více souběžně probíhajících sekcí, kde byly prezentovány vždy 3-4 příspěvky. Součástí programu bylo také několik panelových diskusí. V jedné z nich se hovořilo o problematice kriminologie jako oboru a o aktuálních „horkých tématech“ kriminality. Této úvodní panelové diskuse se účastnila švédská ministryně spravedlnosti (Beatrice Ask), dále zástupce Stockholmské univerzity a ředitel Švédské národní rady pro prevenci kriminality. Hovořilo se o problematice (nesnadné či komplikované) spolupráci a komunikaci v rámci resortů, o implementaci poznatků z praxe do vzdělávání specialistů a bez povšimnutí nezůstala ani samotná oblast jejich vzdělávání („aby uměli to naučené použít“).

V roce 2008 byly vyhlášeny tři hlavní okruhy jednotlivých sekcí (prevence, vězeňství a inovace v policejní práci) a nechyběly příspěvky mapující „výzkum a vývoj v současné kriminologii“, které byly prezentovány zejména první den sympozia.

Problematica prevence kriminality byla (i vzhledem k zaměření oceněných badatelů) vybrána jako tématický okruh jedné ze sekcí. Příspěvky o experimentech a výzkumech, které zde zazněly, se věnovaly zejména konkrétním preventivním opatřením. Diskutovaná byla například otázka včasné intervence ve službách a institucích zaměřených na děti či oblast situační prevence kriminálního chování (crime mapping, GIS apod.). V této části programu také prezentovali své příspěvky oba letošní držitelé stockholmské kriminologické ceny. Z přednesených sdělení vyplývá, že metody prevence kriminality jsou v současné době vytvořeny a rozpracovány na základě praktického experimentu v dané oblasti. Takové projekty a programy, které jsou „založeny na důkazech“ (ověřené) získávají svou sílu jako účinný nástroj při formulování politiky prevence kriminality, jak na místní tak i na národní úrovni. Dominuje tendence vytvářet národní plány prevence násilí (rámec pro užitečnou spolupráci mezi státními orgány a dalšími institucemi) a tím je možné dosáhnout komplexního přístupu v prevenci kriminálního chování.

Druhé hlavní téma se zaměřilo na oblast **vězeňství**. Zazněly příspěvky o reformách a inovacích ve vězeňském systému. Pozornost se zaměřila na vězněné osoby (programy zacházení pro specifické skupiny pachatelů - pachatelé s psychickými obtížemi, mladiství pachatelé, ženy), představeny byly konkrétní projekty cílené na přípravu odsouzených před propuštěním, diskutovala se problematika následné péče,

nechybělo téma subkultur ve vězeňském systému nebo možné důsledky uvěznění rodičů na jejich děti. Stranou nezůstaly ani otázky sociálního klimatu instituce věznice nebo problematika vězeňského personálu či otázky bezpečnosti a zabezpečení. Do sekce Reformování vězeňského systému patřily také panelové diskuse o nových možnostech řešení a představeny byly výzkumy ze zámoří. Své poznatky zde představili tvůrci trestní politiky, lidé z praxe i prominentní akademičtí výzkumníci oboru penologie.

Třetí okruh byl sestaven z příspěvků zaměřených na **inovace v policejním vyšetřování a na efektivní metody policejní práce**. Při vyšetřování a objasňování kriminality se od policejní práce vyžaduje, aby byla „viditelná“ a schopna rychle reagovat na širokou škálu možných situací, ale také musí mít vyšetřovací aparát prostor a schopnosti (dovednosti) k tomu, aby objasnil a odhalil varietu trestných činů, z nichž některé jsou komplexní a některé zcela nové. Hovořilo se o nových technologiích a strategiích, od technik použitých k zabezpečení a opatření důkazů přes operativně-pátrací činnost, až k metodám komunikace a managementu v policejním sboru. K policejní práci také patří dovednosti zvládání hrozeb (a násilí) od pachatelů trestných činů, z nichž někteří patří do organizovaných kriminálních sítí. Sdělení zařazená do této sekce představila několik nových přístupů a policejních metod, stejně jako výzkumná zjištění z různých částí světa. Referujícími byli zástupci policejních sborů i výzkumných institucí

Jedním ze základních sdělení, které zaznělo v rámci této sekce, byla informace o **Evropské policejní akademii** (CEPOL). Evropská policejní akademie vznikla na základě rozhodnutí Evropské unie z 20.9.2005 (2005/681/JHA). Cílem je: získat znalost o národních policejních systémech a mezinárodních

policejních operacích, pomáhat při výcviku policejních úředníků v členských zemích RE, přispívat k objektivnímu poznání v oblasti boje proti zločinu, dodržování práva, prevence, přeshraniční kriminality, napomáhat Evropské unii při rozhodování. Strukturu Evropské policejní akademie tvoří: síť organizací, které mají charakter Policejních akademií, zabývajících se vzděláváním a výzkumem, kooperující síť 27 zemí členských států, Evropská komise, kooperující organizace, například EUROPOL. Používanými postupy v rámci EU jsou: burza námětů k řešení bezpečnostních problémů, společné hledání nástrojů k řešení cílů, výcvik personálu, prezentace operativních aktivit. V rámci spolupráce probíhají: kurzy a semináře, uplatňují se společné postupy, dochází k výměně programů, realizuje se výuka a výzkum. Činnost se realizuje v základních pracovních skupinách: ve skupině pro elektronické zpracování dat, v níž je předsednictvím pověřeno Německo, ve skupině pro výuku, ve které je předsednictvím pověřeno Nizozemsko, ve skupině pro výzkum, kde je předsednictví svěřeno Rakousku. Česká republika je zastoupena ve všech těchto skupinách. Kromě specifických pracovních skupin existuje i skupina, jejímž posláním je vytvářet celkový obraz Evropské policejní akademie.

Z bohaté škály aktivit CEPOL vybíráme pouze některé příklady. Ve velkém rozsahu probíhá výcvik policejních úředníků členských zemí v angličtině. Program boje proti terorismu organizuje Velká Británie a kooperují Španělsko, Německo, Nizozemsko, boj proti organizovanému zločinu organizuje Irsko a kooperují Ukrajina, Slovinsko Velká Británie, opatření proti podvodům a konfiskaci zisků ze zločinu organizuje Irsko a kooperují Slovinsko a Velká Británie, boj proti obchodování s lidmi a nelegální migraci organizuje Litva a kooperují Belgie a Bulharsko, prevenci kriminality organizuje Velká Británie a kooperují Lotyšsko a

Polsko, protidrogová opatření organizuje Slovensko a kooperuje Česká republika a Řecko².

Příspěvky zařazené do sekce „**současné kriminologické otázky**“ měly široký rozptyl a pokryly aktuální trendy a problémy na poli kriminologii. Pozornost přednášejících se zaměřila jak na obecné polemiky o budoucnosti kriminologie jako oboru, tak na zmapování aktuálních témat a současné trendy v kriminologii. Zazněly referáty k vývojové kriminologii, kriminalitě mládeže, sportovní chuligánství, pouličnímu násilí či domácímu násilí. Nechyběla drogová problematika, několik referátů k organizovanému zločinu, také téma ilegálního obchodu s archeologickými nálezy, obchodu s lidmi či ekonomické kriminality. Dále sdělení z oblasti viktimologie či restorativní justice.

Z plejády různých výzkumů považujeme za vhodné uvést podrobněji některé příklady. Společný výzkum zaměřený na **obchodování s lidmi** se uskutečnil v letech 2004 - 2008 v Estonsku, Finsku a Švédsku. Autoři neshromažďovali pouze kvantitativní ukazatele, ale zaměřili se na to, jaká je struktura skupin, které se zabývají obchodováním s lidmi, jaké legální cesty tyto skupiny zneužívají a jakou roli hrají podmínky trhu. Provedli reprezentativní průzkumy, expertní šetření, analyzovali soudní poznatky a zprávy z médií. Obchodované ženy mají některé shodné znaky: často jde o osoby, zapojené v sexuálním průmyslu v zemi původu, vyznačují se malou znalostí jazyka země, do které jsou exportovány, jsou nezaměstnané, mají problémy s alkoholem, jsou navyklé na pomoc a závislé na někom, kdo se o ně stará, chtějí vydělat hodně peněz a vidět svět, většinou jsou mezi 20-25 lety věku, často

² Podrobné informace je možné nalézt na www.cepol.europe.eu.

byly i případy mladších 18. let. Sexuální zneužívání dětí nebylo ve výzkumu zaznamenáno. Varovné zjištění je, že na nelegálním obchodování se ženami se kromě zločineckých uskupení podílejí i aktéři z legálních struktur společnosti: vlastníci hotelů, apartmánů, restaurací, řidiči taxíků a hlavně telefonní operátoři. Neformální sítě hrají důležitou roli především v náboru. Obchodování a nábor probíhají simultánně. Riziko obchodníků je minimalizováno tím, že obchodované ženy se zapojují dobrovolně.

Poněkud podrobnější informace bychom chtěli rovněž přinést o výzkumu, který se realizoval v Itálii a týkal se **vztahů mezi zločineckými gangy a společnostmi**. Autoři se pokoušeli na základě analýzy konkrétních uzavřených případů zločinného spolčení zjistit, kdo koho zná, kdo s kým jedná, kdo komu předává informace. Do výzkumu zahrnuli nejen pachatele konkrétních případů, ale i osoby z oblasti politiky, obchodu, úřadů a podobně, které byly při vyšetřování označeny jako ti, kdo přišli se zločinci buď přímo nebo prostřednictvím někoho do styku. Výsledky jsou vyjádřeny ve schématech, ve kterých jsou znázorněny jednotlivé osoby a vztahy nebo vazby mezi nimi. Jako příklad lze uvést případ, kdy určitá informace nešla z legální oblasti do světa zločinu od informátora přímo, ale prostřednictvím dalších dvou osob. Nositel informace (A) ji předal v rámci legálních struktur osobě (B), ta zas osobě (C) a teprve od ní se informace dostala k osobě (Z), která náležela do světa zločinu. Osoba (Z) ji v rámci zločinných struktur nepředala všem, ale - podle vlastního uvážení - pouze někomu. Tím tyto vybrané osoby zcela vědomě zvýhodnila, ostatní znevýhodnila. (Pokud byla informace výhodou.) Síťování je problematické v tom, že jen málokdy se podaří získat věrohodná data, vypovídající o osobách mimo svět zločinu.³

³ ³Podrobně www.transcrime.unit.it.

Velká pozornost byla věnována jednomu z nejdůležitějších úkolů, který v současnosti kriminologové v Evropě zpracovávají, tj. vytvoření **souhrnného systému kriminální statistiky**. Původní expertní skupinu pro sběr dat o kriminalitě ustavila Rada Evropy v roce 1993. Členové skupiny se rozhodli, že vyjdou z dat o trestných činech a pachatelích registrovaných policií, státními zastupitelstvími, vězeňskou službou. První oficiální vydání Sourcebook of Crime and Criminal Statistics bylo publikováno v roce 1999. Zahrnovalo 36 zemí a bylo garantováno národními korespondenty každé země. V roce 2008 byl rozeslán národním korespondentům již čtvrtý dotazník. Srovnávací kriminologie se musela vyrovnat zejména s tím, že definování zločinu je v řadě zemí nesrovnatelné. Například kategorie jako zločinné spolčení či terorismus jsou definovány různě. Odlišné pojetí existuje v soukromém sektoru, například v bankovníctví a pojišťovnictví. V lednu 2008 zadala Evropská komise úkol: vytvořit jednotnou klasifikaci trestných činů. V první fázi se vypracovává vstupní systém klasifikace trestných činů, připravuje se jednotná kategorizace.⁴

Na jiném místě uvádíme, že v rámci Evropské policejní akademie předsedá Irsko komisi pro **zabavování výnosů z trestné činnosti**. V této souvislosti bychom se chtěli zmínit o závěrech výzkumu, který právě na toto téma v Irsku proběhl. Vzhledem k tomu, že v oblasti organizovaného zločinu a ekonomické kriminality jsou hybnou silou peníze, jsou právě peníze zároveň slabinou zločineckých sítí. Jedna z možných cest pro právní společnost je paralyzovat svět zločinu prostřednictvím finančních toků. Prostředky, které má stát k dispozici jsou: majetková politika, konfiskace jako důkaz, konfiskace hotových peněz. Naproti tomu zločinecké struktury

⁴ Podrobné informace na www.icep.org.

mohou zneužít: právo nevypovídat, právo přístupu k soudu, obrácení důkazního břemene, právo na soukromý majetek.

Symposium účastníkům poskytlo přehled o současných trendech na poli kriminologie jako vědy, ale také závěry z konkrétních projektů realizovaných na poli trestní politiky, které se v praxi osvědčily i upozornění na ty, které nepřinesly očekávaný užitek. Setkání odborníků poskytlo příležitost pro navázání osobních kontaktů na mezinárodní úrovni a informace o jednotlivých kriminologických pracovištích.